

Наумкіна Світлана Михайлівна
Каменчук Тетяна Олегівна

Сучасний світопорядок в системі політичних відносин

УДК 328.16/.18:321.7]:316.4/.7](02)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-1.6>

Наумкіна Світлана Михайлівна
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-1125-647X

Каменчук Тетяна Олегівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-9518-8389

Метою статті є визначення основних тлумачень «світопорядку», його зв'язків з суміжними поняттями – соціальний і політико-правовий простір, обґрунтування внутрішньою та зовнішньою політикою національних держав та їх безпосередня взаємозалежність.

Зазначено, що світопорядок – це відображення політизації соціального простору у всіх його проявах. Світопорядок майже у весь період людської історії трансформувалася з політичного чи політико-правового простору в «військово-політичний», та навпаки. Тому є всі підстави вважати, що світопорядок – це сукупність зовнішньої і внутрішньої політики національних держав, які постійно проходили фази історичних конфліктів і базувалися на фундаменті чітких політичних відмінностей між тим, що стосується внутрішнього простору, з одного боку, і зовнішнього – з іншого. Наведено і обґрунтовано приклад зміни світопорядку у результаті жадливих подій сучасного часу, з початком відкритої агресії РФ щодо нашої країни та, можна вважати, і всієї людської цивілізації. Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, призвело до трансформації інституційної основи державного управління у відповідальності до воєнного часу.

Доведено, що виникнення і розвиток держав у сучасних реаліях відбувається під впливом двох взаємопов'язаних тенденцій – глобалізації та демократизації, яким тією чи іншою мірою піддаються всі політико-правові процеси, які так чи інакше впливають на трансформацію світового простору і формують нову структуру політичного світоустрою.

Ключові слова: світопорядок, соціальний простір, політичний простір, держава, політика, демократія, суверенітет, система політичних відносин, державотворення, соціальний розвиток, військовий стан, агресія, насильство, безпека.

Вступ. Європейська інтеграція, глобалізація, використання технологічних інновацій, інформатизація суспільства, що заявили про себе наприкінці ХХ ст. – по-новому поставили питання про співвідношення економічних, політичних процесів і соціального розвитку в контексті нового світопорядку.

Це ключове поняття не має ані в політологічній, ані соціологічній, ані правовій науках загальноприйнятого визначення та цілісного обґрунтування. У той же час це поняття як у практичній, так і теоретичній площині заслуговує всебічної уваги і необхідності ретельного аналізу в наукових розробках вчених з метою удосконалення теоретичних підходів та подальшого практичного втілення.

Метою статті є визначення основних тлумачень «світопорядку», його зв'язків з суміжними поняттями – соціальний і політико-правовий простір, обґрунтування внутрішньою та зовнішньою політикою національних держав та їх безпосередня взаємозалежність.

Методи дослідження. Використовування структурно-функціонального, системного та компаративістського методів дало змогу розкрити зазначену мету у повному обсязі.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи та співставляючи основні сучасні тлумачення поняття «світопорядок», перш за все варто взяти за основу верховенство політичного підходу. І у цьому контексті, на думку автора статті, заслуговує всебічної уваги науковий підхід Карло Галлі – профе-

сора історії політичних доктрин факультету літератури та філософії Болонського університету – до своєрідного чення ключового поняття «світопорядок», який складався у науковця відповідно до принципу *cujus regio, ejus religio* (чия влада, того і віра). «Концепція *cujus regio*, за К. Галлі, виражає в територіальному сенсі верховенство політичного підходу, що однаково культивується давньоримським правом і раціоналістичним світоглядом [8].

В роботі «Політичні простори та глобальна війна» цитований автор, відстежуючи генеалогію світового порядку, вказує, що «глобальна» і «латентна» війна на всіх фронтах відбувається на постійній основі, супроводжуючи трансформацію глобального простору системи політичних відносин, і може вестися різними способами – на різних театрах ...: від культурних до військових. При чому, військові способи переділу влади, зазначає К. Галлі, так само спрямовані на пошук свободи, рівності, демократії, суверенітету, і інших цінностей, але, їх методи деполітизують та деінституціалізують політику [2].

Світопорядок безпосередньо пов'язаний з іншим суміжним поняттям – соціальним простором. Як відомо, це поняття у свій час ретельно проаналізував П. Бурд'є, визначаючи його в своїй концепції політизації соціального простору як місцем, де влада «стверджується і здійснюється в самій хитромудрій формі – як символічне, приховане насильство» [1, с. 52]. Ця концеп-

ція політизації дозволила П. Бурд'є визначити й інше поняття, також безпосередньо пов'язане з першими двома – політичний простір. Виходячи з міркувань П. Бурд'є, це місце, де відбувається постійна боротьба між суб'єктами за перебудову розподілу влади, за монополію легітимного використання політичних ресурсів, права, армії, поліції, державних фінансів. І якщо в демократичних державах суб'єктами боротьби є «партії – бойові організації, ... призначені вести сублімовану форму громадянської війни», то, відповідно, в умовах війни ... такими суб'єктами стають військові організації [1, с. 185]. Отже, так чи інакше, історією було доведено, що війна є результатом політики та її продовженням, і, одночасно, виступає детермінантою політики. Політико-правовий простір виступає як арена, на якій розгортається гра (конкуренція, війна) акторів, а відтак, аналіз політичного простору передбачає дослідження, як актори організовані, рівноважні, збалансовані, контрольовані, ієрархізовані або анархічні за структурою, та як право відображає ці процеси у державі, яке підґрунтя створено для них. Відтак, згідно концепції Бурд'є, світопорядок – це відображення політизації соціального простору у всіх його проявах.

При чому, світопорядок майже у весь період людської історії трансформувалася з політичного чи політико-правового простору в «військово-політичний», та навпаки. Тобто, можна стверджувати, що світопорядок – це сукупність зовнішньої і внутрішньої політики національних держав, які, проходячи через низку історичних конфліктів та наскрізний контроль над суспільством загалом та його окремими членами, за К. Гаслі, базувалася на фундаменті чітких політичних відмінностей між тим, що стосується внутрішнього простору, з одного боку, і зовнішнього – з іншого. Наприклад, між злочинцем (який порушує внутрішні закони національної держави) та противником (який представляє зовнішню політичну та військову загрозу). Або на структурному різниці між суспільним і приватним, тобто між простором правничий та простором совісті. Або ж на тимчасовій різниці між світом і війною (можливою лише проти іншої національної держави) – взаємовиключними станами, які в кожному окремому випадку встановлюються суверенною владою [8].

Прикладом зміни світопорядку є жахливі події сучасного часу, з початком відкритої агресії РФ щодо нашої країни та, можна вважати, і всієї людської цивілізації. Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, призвело до трансформації інституційної основи державного управління територіально-політичною системою: утворення обласних та районних військових адміністрацій [5], а також до «надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню (Головно-

командувачу ЗСУ, Командувачу об'єднаних сил ЗСУ, командувачам видів та окремих родів військ (сил) ЗСУ, командувачам (начальникам) органів військового управління, командирам з'єднань, військових частин ЗСУ та інших військових формувань), військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії» (ст. 1) [6].

Крім того, в умовах воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, на підставі пропозиції РНБіО, відповідно до п.20 ч.1 ст.106 Конституції України, Закону «Про правовий режим воєнного стану» було передбачено, що «тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені Законом «Про правовий режим воєнного стану»; а також було доручено Кабінету Міністрів України невідкладно ввести в дію план заходів правового режиму воєнного стану в Україні; привести єдину державну систему цивільного захисту, її функціональні та територіальні підсистеми у готовність у співпраці з Державною службою України з надзвичайних ситуацій разом з обласними, Київською міською державними адміністраціями, іншими державними органами, установами, підприємствами, організаціями всіх форм власності; забезпечити утворення рад оборони обласними, Київською міською державною адміністрацією, органами місцевого самоврядування та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану [6].

Ці необхідні дії, безумовно, цілком змінили нашу внутрішню та зовнішню політику та політичний і правовий порядок у країні. Це у повному обсязі торкнулося і майже всіх європейських країн та частково країн світу, змінюючи зміст і форму щонадawnього світопорядку.

Прикладів намагань зміни світопорядку можна навести чимало навіть у останні десятиліття. Так, створення невизначених так званої Придністровської республіки, Абхазької, у 2014 так званих «ЛНР» та «ДНР» це випробування до кардинального звороту від демократичного розвитку країн до гегемоністського, антидемократичного і, навіть, тоталітарного.

Досвід історичного розвитку показує, що причини і передумови походження суспільства і виникнення держави народжені всією сукупністю закономірностей, що обумовлюють індивіду-

альне і суспільне життя людини. Події, пов'язані з виникненням, становленням і розвитком нових держав в кінці ХХ – початку ХХІ ст., виразно вказують на необхідність вироблення загальноприйнятих критеріїв визнання або невизнання нових держав, механізмів надання їм міжнародної правосуб'єктності на період вирішення питання про визнання, особливого порядку включення таких держав у систему регіональної та міжнародної безпеки, що, можливо, дозволить уникнути кровопролитних громадянських воєн і міжнародних локальних конфліктів.

Виникнення і розвиток держав у сучасних реаліях відбувається під впливом двох взаємопов'язаних тенденцій – глобалізації та демократизації, яким тією чи іншою мірою піддаються всі політико-правові процеси, які так чи інакше впливають на трансформацію світового простору і формують нову структуру політичного світоустрою [Див. детал.: 4].

У той же час політико-правових основ процесу державотворення серед нормативних актів, що регулюють сучасне міжнародне публічне право, практично не представлено. Одним з небагатьох міжнародних документів, які розкривають підходи до оцінки виникнення та права на існування нових держав у сучасному світі, є Конвенція Монтевідео про права та обов'язків держав 1933 року [3] та Статут Організації Об'єднаних Націй як універсального міжнародного форуму, що виконує роль гаранта міжнародного миру і безпеки, регулятора міждержавного співробітництва та головного арбітра в міжнародних справах [7, ст. 4]. Однак ні роз'яснень критеріїв прийому держав у члени ООН, ні процедури визнання нових держав Статут не містить. Саме відсутність політико-правової бази, «слабкість» міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються тією чи іншою мірою державного будівництва, створює передумови для перетворення еволюційного за суттю процесу державотворення в фактор ризику поступальному суспільному розвитку та безпечному світопорядку.

Висновки. Відтак, питання, пов'язані з процесом державотворення, є першочерговими і не втрачають своєї значущості, незважаючи на те, що історія держави як соціального явища налічує не одне тисячоліття. Це цілком зрозуміло, оскільки саме спроможність держави, її стабільний і сталий розвиток є не тільки фактором поступального розвитку і суспільства в цілому, але і визначають формат становлення глобального світопорядку.

Вплив процесів глобалізації і нової інформаційної реальності обумовлює нові форми існування і саморозвитку держав, що, безумовно, ускладнює аналіз політико-правових процесів, пов'язаних з їх розвитком та створенням безпечного світопорядку, і включає їх в предметне поле сучасних політико-правових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурдые П. Социология политики: монография / пер. с франц. и под ред. Н. А. Шматко. Москва: Socio-Logos, 1993. 336 с.
2. Галли К. Национальное государство в глобальную эпоху. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/naczialnoe-gosudarstvo-v-globalnuyu-epohu/>
3. Конвенция о правах и обязанностях государств : подписана 26 декабря 1933 г. в Монтевидео, Уругвай. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38249008&pos=79;-10#
4. Осипова С. А. Сучасні практики державотворення в світовому політичному процесі: дис. ... д. політ. н.; спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. 411 с.].
5. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України №68/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
7. Устав Организации Объединенных Наций: принят 26 июня 1945 г. Сан-Франциско. *Официальный сайт Организации объединенных Наций*. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>
8. Galli C. Political Spaces and Global War. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010. 304 p.

REFERANCES:

1. Burdye P. (1993). Sotsiologiya politiki: monografiya / per. s frants. i pod red. N. A. Shmatko. Moskva: Socio-Logos. 336 с. [in Russian]
2. Galli K. Natsionalnoye gosudarstvo v globalnuyu epokhu. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/naczialnoe-gosudarstvo-v-globalnuyu-epohu/> [in Russian]
3. Konventsiya o pravakh i obyazannostyakh gosudarstv: podpisana 26 dekabrya 1933 g. v Montevideo. Urugvay. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38249008&pos=79;-10# [in Russian]
4. Osipova S. A. (2016). Suchasni praktiki derzhavotvorenniya v svitovomu politichnomu protsesi: dis. ... d. polit. n.; spetsial'nist' 23.00.02 – politichni instituti ta protsesi. Odesa: PNPУ imeni K. D. Ushin's'kogo. 411 s. [in Ukrainian].
5. Pro utvorenniya viis'kovikh administratsii: Ukaz Prezidenta Ukraini №68/2022 vid 24 lyutogo 2022 r. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405> [in Ukrainian].
6. Pro pravovii rezhim voennogo stanu: Zakon Ukraini № 389-VIII vid 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
7. Ustav Organizatsii Obyedinennykh Natsiy: prinyat 26 iyunya 1945 g. San-Frantsisko. Ofitsialnyy sayt Organizatsii obyedinennykh Natsiy. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text> [in Russian]
8. Galli C. (2010). Political Spaces and Global War. Minneapolis: University of Minnesota Press, 304 p. [in English]

Modern world order in the system of political relations

Naumkina Svitlana Mykhaylivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department
of Political Sciences
State Institution "Southern Ukrainian
National Pedagogical University named
after K. D. Ushinsky"
Staroportofrankivska str., 26, Odesa,
Ukraine
ORCID: 0000-0002-1125-647X

Kamenchuk Tetyana Olehivna

Ph.D. in Political Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Sciences and Law
State Institution "Southern Ukrainian
National Pedagogical University named
after K. D. Ushinsky"
Staroportofrankivska str., 26, Odesa,
Ukraine
ORCID: 0000-0002-9518-8389

The purpose of the article is to determine the main interpretations of «world order», its connections with related concepts – social and political-legal space, justification by the internal and external policies of national states and their direct interdependence.

It is noted that the world order is a reflection of the politicization of the social space in all its manifestations. In almost the entire period of human history, the world order was transformed from a political or political-legal space into a «military-political» one, and vice versa. Therefore, there is every reason to believe that the world order is a set of foreign and domestic policies of national states that constantly went through phases of historical conflicts and were based on the foundation of clear political differences between what concerns the internal space, from one hand, and external space, – from the other.

An example of a change in the world order as a result of the terrible events of modern times, with the beginning of the open aggression of the Russian Federation against our country and, one can assume, the entire human civilization, is given and substantiated. The introduction of martial law in Ukraine in connection with the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine led to the transformation of the institutional basis of state administration in responsibility before wartime.

It has been proven that the emergence and development of states in modern realities takes place under the influence of two interrelated trends – globalization and democratization, which to one degree or another are subject to all political and legal processes that in one way or another affect the transformation of the world space and form a new structure of the political world order .

Key words: world order, social space, political space, state, politics, democracy, sovereignty, system of political relations, state formation, social development, martial law, aggression, violence, security.